

De apenluiders van IJsselstein

door Herman de Man

Even buiten de stad IJsselstein, tussen de wallen en de Doorslag, waar de Hollandsche IJssel een elleboogbocht maakt, staat een renaissance-heerenhuis, omgeven met een deftig, symetrisch aangelegd park, het Apen-Stein. Het is volstrekt geen Riddergoed, wel het oorspronkelijke kasteel het Stein, dat er heel veel vroeger een halve kilometer verder stond, maar de IJsselsteiners houden er het voor en ik vraag U vriendelijk, hen in die waan te laten, want ze zijn er zo trotsch op, als een HBS-nufje oprijver met een snor.

In dat heerenhuis woonde een dame, die reumatisch en daarom altijd uit haar humeur was. In welk jaar dit alles gebeurde, weet ik niet; dat komt er trouwens niet zo precies op aan; Flip Koeiemoes, de oudheidkundige

bedelaar heeft mij de geschiedenis verteld en Flip is betrouwbaar. Die dame nu had een neef, Cornelis Vredenborgh en als die in de vakantie op het Stein kwam, werden alle boden van het huis gezoend, dan werd Florimond de jachtsetter uit zijn kennel gehaald, dan werd er gedraafd en gezongen

en dit alles natuurlijk niet door de reumatische dame maar door den neef. Zoo ongeveer de over-betovergrootvader van den tegenwoordigen Flip Koeiemoes, die ook bedelaar was (bedelaar zijn, was erfelijk in zijn familie) kende den neef goed, want hij kreeg er wel eens een schelling van en dan kon deze best velen, dat Flip er dadelijk enkele pierenverschrikkertjes voor kocht. 'Nou meneer!' vertelde Flip mij; 'Die ouwe mevrouw is toen subiet het hoekje omgegaan en de neef erfde.

moet hij zoo blij geweest zijn, dat hij met z'n vrienden in een open koets, met zes witte paarden ervoor, naar IJsselstein kwam rijden. Z'n tante was toen allang begraven, want hij wist alleen maar van den notaris, dat ze dood was. Nu zal die snuiter dat wel eerder geweten hebben, maar

ik denk zoo dat hij niet van begrafenissen hield. Aan al die narigheid heb je ook niet veel als je in je ziel eigenlijk vroolijk bent nietwaar meneer?' Ik knikte.

'Nou en toen heeft-ie een erge zware zerk gekocht en op haar graf laten leggen. Die leit er nog zeggen ze. Toen kwam hij op

Rijpikkerwaard met gracht en Utrechtseweg in 1955. Rechts van de dijk de oude slotgracht. Red.

't huis wonen en voor 't werkvolk moét hij erg best geweest zijn, dat moet gezegd worden. Ze hebben hem eerst in den Raad van IJsselstein gekozen; ziet U, omdat hij nogal wat in de melk te brokkelen had; mij zullen ze niet kiezen, want ik kan niks weggeven, daar heb je 't. Hij mocht zich nu Cornelis Vredenborgh tot IJsselstein noemen, want het Huis ligt binnen de Ambachtsheerlijkheid. Hij deed veel goeds; van hem is het oude hofje in de Achterstraat en op andere manieren gaf hij ook nog veel weg; soms zoomaar - als niemand er erg in had. Maar hij werd wel vijftig jaar en trouwen deed hij niet. Daarom dachten ze in IJsselstein: onze meneer de Baron wordt een ouwe vrijer, net als z'n tante zaliger. Die gekke streken met de meiden had hij verleerd, zeiden ze - maar daar gelooft Flip Koeiemoes niet aan. Wie de meisjes zoent als hij twintig is, doet het ook, al is hij vijftig, wat jij meneer? Maar er werd natuurlijk nooit iets van gehoord - nou ja, hij was de baas he'. 'Toen kwam op een keer een vriend van den Baron, een erge lange, een beetje verbruinde, meneer uit de Oost terug, en meneer de Baron nam hem met z'n familie op 't Huis. Hij had een vrouw, of eigenlijk een vrouwtje (want ze was bar klein) die was zoo bruin als koffie en negen kinders had hij en een aap. Dat kleine bruine vrouwtje was erg bang voor alles, maar de kinderen niet, die liepen door IJsselstein of de heele stad van hun was. En de aap was er altijd bij en die deed veel kwaad. Wel betaalde meneer de Baron alles wat er

verniel werd, maar de schrik die dat vieze beest de menschen op het lijf joeg, was met geen gou-tientjes te betalen'. 'Het oudste meisje was precies haar Moeder, net zoo schuw, maar erg mooi. D'r hangt van haar nog een portret in 't Huis, ga zelf maar eens kijken. Je zou d'r, als je kon, zoo uit de lijst halen, en meenemen, zoo'n lief beesie. En nu is 't gebeurd, dat meneer de Baron op z'n ouwen dag nog verliefd is geworden op dat Indisch kindje en toen gingen ze trouwen. Heel IJsselstein vlagde en Meneer de Baron gaf een schoolfeest en aan ieder gezin een dubbele krentemik en een daalder aan het manvolk, om kermis mee te vieren. En de kinderen op school hebben voor den Baron en het nieuwe kleine mevrouwje gezongen van 'lang zullen ze leven!' en nog veuls meer. Als na een poosje dat heele Indische stelletje wegtrok, bleef het oudste meisje over, met haar man en den aap'. 'Maar nou moet het van mijn hart, dat de Baron voor z'n vrouw een aap van een kerel moet

geweest zijn. Want hij dronk in die dagen nog al veel en als hij wat op had, was hij zoo ruw als een hengst. Iedereen in de stad hield direct al van de nieuwe mevrouw. Ze werd zoo stil en zoo droevig en wie dat zagen werden kwaad op den Baron en zeiden dat hij al niet beter was dan z'n

aap. Van dat hij dat te hooren kwam, wier hij zoo boos, meneer, dat hij zwoer den kerel die hem aap genoemd had met z'n hondenzweep blauw te ranselen. En dat was precies de verkeerde manier want de lui die 's avonds praatbeurs houden op de bank

De Utrechtseweg omstreeks 1950, net voor Rijpikkerwaard, gezien in de richting van Utrecht. Links de vermoedelijke plaats van het galgenveld. Vaag op de achtergrond de boerderij. Red.

onder de IJsselpoort hoorden dat en die zeiden tegen mekaar - 't is een aap en hij zal aap hieten.' Daar was niets meer aan te doen. De Baron zei aan den Diender, dat hij de lui die hem achter z'n rug uitscholden voor 't gerecht moest dagen, en de Diender zei - jawel meneer de Baron - en schold achter z'n rug even hard mee'.

'En op een keer ging ineens de aap dood, zeker aan de apenziekte. Weet je wat dat is meneer? Nee? Nou dat is zooveel als dat je wat in je kop krijgt mieren van de pierenverschrikkers. Dan ga je naar 't ziekenhuis, 't is zooiets als de dulte bij de honden. De tuinman moest hem in de voortuin begraven en op z'n graf een eikenboompje zetten. Die boom staat er nog en is bar dik geworden meneer. Apenvleesch schijnt dus goeie mest te zijn. Maar nu wil 't geval dat ze in IJsselstein hoorden, dat Kees de Aap dood was, en toen meenden ze dat het de Baron was. Maar 't was de Kees, die altijd z'n buik zat te bekrabben als er iemand binnenkwam.

En de klokluiers moesten alle drie de klokken laaien, want het was voor een Raadslid en een Ambachtsheer. Zo waren ze nog altijd aan 't klokkemelken, toen opeens meneer Kees het IJsselpoortje binnenkwam, met, naar z'n gewoonte, een eiken knuppel in z'n hand.

Nelemeu van Gijsbert den Dikke zat net op haar stoep aan 't mandebreien. 'He Nelemeu' riep Kees, boven het klokkenlawaai uit; 'Waarom laaien de klokken zoo?' Nelemeu schrok zoo, dat ze haar rokken over haar hoofd sloeg en naar binnen vloog. 'Een geest! Een geest!' gilde

ze, overal tegenaan botsend, want ze kon niks niemandal door die baaien rokken zien. Kees de Aap snapte er niets van. Hij duwde Nelemeu's onderdeurtje open en wierp er lachend een handje duiten doorheen. Toen stapte hij fluitend verder, met z'n vingers in zijn vestje en den stok onder de arm. In de Achterstraat meende hij zingen te hooren. Eerst dacht hij dat het de naklank van de klokken was, maar neen - dat was zingen. Waar gezongen werd, moest Kees zijn. Maar hoorde hij het wel goed? Z'n dik gezicht werd zo rood als een baksteen, echt waar meneer, als een baksteen!. Hij boorde eerst nog eens z'n ooren uit, zomaar op straat met zijn pinken maar dat veranderde niets aan wat hij hoorde. Ze zongen

*Kees de Aap is dood
Kees de Aap is dood
En zijn wijfie krijgt het lood*

Toen verscheen Kees, met driftige stappen in de Achterstraat. Meneer ik zeg je ze schrokken zich stijf. Ik zou het niet zoo goed weten, maar de Grootvader van Vaders Vader, of misschien was het wel diens Vader, had het liedje gemaakt en danste er bij in een kring. Die mocht nadien nooit meer op 't Huis komen voor een duit. Zoo komt het nou, dat ze ons IJsselsteiners altijd apeluiers

Rijpickervwaard anno 1990. Ingeklemd tussen verkeerswegen vormt het een blijvende herinnering aan de Apenlegende. Red.

noemen en al zeg ik het zelf, je kan me niet giftiger maken, dan me daarvoor uit te schelden'. Flip was uitverteld en keek eens schuin naar me op, hoe ik z'n verhaal opvatte. Ik gaf hem een kwartje. Hij bezwoer me, dat God mij in mijn kinderen voor dat kwartje zegenen zou. Het zij zoo.